

Інклюзивне навчання в українських школах: виклики в умовах війни

Питання інклюзивної освіти є актуальним в усі часи, і воєнний стан — не виключення. Від початку повномасштабного вторгнення інклюзивне навчання потребує більших вкладень як зі сторони держави, так і освітян для забезпечення дітям з особливими освітніми потребами можливості продовжувати навчання та розвиток, незважаючи на складні умови. У цьому матеріалі ми вирішили з'ясувати, яким чином інклюзивна освіта забезпечується в українських школах...

Історія розвитку інклюзивної освіти в Україні починається в 1990-х роках. У цей час були створені перші спеціальні школи для дітей з ООП. У 1994 році Саламанська [декларация](#) вперше запровадила принцип інклюзивної освіти та наголосила на необхідності реформування системи закладів, щоб задовольнити індивідуальні потреби дітей.

Наразі інклюзивна освіта в Україні здебільшого реалізується у дистанційному форматі. Це дозволяє дітям з ООП отримувати освіту, перебуваючи в безпечному місці. Проте учні, які навчаються очно, є особливо вразливими в умовах сьогодення.

Забезпечення інклюзивного навчання в українських школах

За офіційною [статистикою](#) від Міністерства освіти і науки мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти у порівнянні з попереднім роком зменшилась на 20 одиниць і у 2022/2023 н. р. становить 290 закладів (2021/2022 н. р. – 310 закладів) з контингентом 34029 учнів, з них 2270 – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Одною із причин зниження рівня забезпечення інклюзивного навчання є фінансові проблеми. Спеціальні заклади загальної середньої освіти потребують додаткових фінансових ресурсів для створення доступного освітнього середовища, забезпечення кваліфікованих фахівців та організації спеціальної підтримки для дітей з особливими освітніми потребами.

Окрім цього, для забезпечення якісного інклюзивного освітнього простору необхідно мати достатній рівень матеріально-технічного оснащення

та можливість підвищення кваліфікації вчителів, які працюють з дітьми з ООП. Гетьманченко Олена, асистент вчителя із інклюзивної освіти ОЗО «Випаснянський ЗЗСО», окреслила основні виклики навчання у школі та запропонувала шляхи їх вирішення: *«Найбільше навчальні заклади освіти наразі потребують матеріально-технічного забезпечення. По-перше, це пристосування приміщень навчальних закладів. У більшості шкіл не має пандусів та зручних входів і виходів для того, аби дітям було зручно потрапити у кабінет. По-друге, під час проведення занять не вистачає спеціального обладнання та матеріалів. Для забезпечення якісного навчання дітям з ООП вчителям потрібні навчальні посібники, обладнання для фізичного розвитку, технічні засоби навчання, а також інші методи, які допомагають учням з інклюзією засвоювати інформацію під час уроків. Все це має бути доступним та простим у використанні, а також відповідати санітарним нормам та вимогам безпеки»*, — прокоментувала пані Олена.

Також асистентка зазначає про рівень підготовки освітян до інклюзивного навчання. За її словами, ця проблема не є надто гострою. Проте є потреба частіше проводити заходи для вчителів задля адаптації до такого освітнього середовища. Наразі підготовка вчителів відбувається завдяки теоретичній підготовці: проводяться лекції, семінари, тренінги та пропонуються спеціалізовані курси підвищення кваліфікації. Окрім цього відбувається і практична підготовка, де освітяни проходять стажування для набуття досвіду роботи. Пропонується і самостійна робота для вчителів — це метод навчання, який дозволяє учням самостійно вивчати матеріал та виконувати завдання. Така робота може бути ефективною для розвитку у вчителів навичок адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб дітей. Важливими є і майстер-класи, які допомагають вивчити методики праці з дітьми з ООП та враховувати їхні індивідуальні особливості та потреби.

Державна підтримка інклюзивної освіти

Окрім вчителів та інших учасників освітнього процесу, держава також відіграє важливу роль у забезпеченні інклюзивного навчання для всіх дітей. Цього року Кабінет Міністрів України [опублікував](#) розпорядження про розподіл

субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. За її кошти можна здійснювати корекційно-розвиткові послуги й закупляти допоміжне корекційне обладнання. Бюджет субвенції наразі складає 304,6 млн гривень. Проте цих коштів бракує, хоча вони розподіляються пропорційно до кількості учнів. Адже чисельність дітей з ООП в інклюзивних класах стає більше. Національний експерт швейцарсько-українського проєкту «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» Наталя Байтемірова зазначає, що кожного року держава намагається виділити більший бюджет для дітей з ООП. Наприклад, у 2020-2021 роках було виділено однакову кількість грошей, а у 2022 році цю субвенцію взагалі скасували через оголошення воєнного стану. І вже у 2023 році постанову відновили і бюджет став значно більший, порівняно із минулими роками.

«Держава розподіляє бюджет виходячи з того, скільки коштів необхідно на одну дитину та скільки таких учнів зареєстровано в конкретній області. Важливо зазначити, що субвенція надається дітям з ООП до 18 років, які навчаються у дошкільних, загально середніх та професійно-технічних закладах», — розповіла пані Наталія.

Окрім цього, розпорядження від Кабінету Міністрів України розраховане на покращення матеріально-технічного оснащення та корекційно-розвиткових послуг інклюзивних класів: *«Перша частина коштів, які отримують навчальні заклади, йде на матеріально-технічне забезпечення. Відповідно, існує типовий перелік корекційного обладнання для інклюзивного навчання. Друга ж частина коштів йде на корекційно-розвиткові послуги. Вони надаються певними системами на підставі угод, які укладаються зі школою. В іншому випадку — ці кошти автоматично йдуть до управління служби»,* — зазначив експерт.

Держава також враховує і рівень забезпечення закладів компетентними освітянами. Згідно із постановою, у кожному класі має бути асистент вчителя із інклюзивної освіти, проте тільки один. Для підтримки дітей з ООП також окремо може бути виділений соціальний представник за кошти батьків. Він обслуговує побутові потреби дітей.

Водночас розпорядження контролює і питання підвищення кваліфікації освітян: *«Законом передбачено, що підвищення кваліфікації освітян здійснюється щорічно. Вчителі мають займатися 150 годин, 30% з яких спрямовано на навчання дітей з особливими освітніми потребами»*, — пояснила вона.

Психологічний супровід інклюзивної освіти

З метою визначення актуальних потреб та можливостей дитини з ООП, її навчання може проводитись командою психолого-педагогічного супроводу або психолого-педагогічним консиліумом, якщо дитина здобуває освіту у спеціальному закладі освіти. Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу є діагностика та оцінювання індивідуальних потреб учня з інклюзією і надання підтримки у різних сферах життя дитини.

Проте у забезпеченні психологічної підтримки учням з інклюзією є основна проблема — недостатня кваліфікація фахівців, які працюють з дітьми з ООП. Багато педагогів і психологів не мають достатньої підготовки для роботи з такими учнями. Окрім цього, викликом є недостатнє фінансування психолого-педагогічної підтримки. А отже, діти не отримують всіх необхідних послуг або отримують їх у недостатньому обсязі.

Згідно зі змінами до [положення](#) про інклюзивно-ресурсний центр, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 № 979, у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану для осіб, які здобувають загальну середню освіту та тимчасово перебувають за кордоном, або для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, під час переходу між рівнями освіти дія висновку, який використовувався у процесі здобуття освіти на попередньому рівні освіти, продовжується на строк дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

Психологиня та працівниця Благодійного фонду “Карітас Одеса УГКЦ” проекту *«Підтримка захисту осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій на деокупованих територіях»* Архіреєва Наталія зазначила, що найголовнішим наразі є допомога учням з інклюзією впоратися із тривогою. Адже під час

освітнього процесу часто лунає сигнал сирен оповіщення, через що діти отримують стрес.

Важливим є і забезпечити таким дітям можливість висловитися та, відповідно, вислухати їх. Після чого надається допомога завдяки практичним завданням. Наприклад, це вправи на саморегуляцію та дихання. Проте задля ефективності психолого-педагогічної підтримки також важливо залучити батьків до цього процесу:

«Такий метод є одним із найдієвіших. Психологи мають розмовляти із батьками про те, що відбувається з дитиною під час навчання, як для неї проходить етап адаптації, як довго він триває, яка її реакція та як необхідно діяти батькам у цей період. Батьки – це те ядро, яке постійно знаходиться у процесі навчання дітей. Вони мають повноцінно брати участь у розвитку своєї дитини. На жаль, мало батьків відповідально ставляться до цього. Натомість вимагають від дітей, аби вони самостійно намагалися приймати рішення, зокрема, і виконувати завдання», — зазначила психологиня.

Окрім цього, експертка окреслила й інші практичні методи підтримки учнів з ООП, які використовують фахівці. Це стосується процесу розвитку таких основних напрямків, як моторика, когнітивні функції та творчі складові. Важливо, аби команда психолого-педагогічного супроводу постійно займалася із учнями. Якщо ж зробити паузу, то дитина швидко забуває всі набуті навички.

На сьогоднішній день інклюзивне навчання в українських закладах освіти набуває розвитку, проте існують певні проблеми, які потребують вирішення. Серед основних викликів є нестача кваліфікованих фахівців, недостатня матеріально-технічна база та малий відсоток батьків, що відповідально ставляться до процесу навчання дитини. Реалізація вищезазначених методів дозволить забезпечити належні умови, створити ефективну систему моніторингу та досягти успіху у подальшому впровадженні інклюзивного навчання.

*Анна Філанюк,
студентка 2 курсу*